

УДК 581.9:502.7

Борщевська І. М., к.с.-г.н., доцент, Пешко М. Ю., студент (Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне)

СТАН ПОПУЛЯЦІЙ ТА ОХОРОНА ВЕСНЯНИХ ЕФЕМЕРОЇДІВ ФЛОРИ КОРНИНСЬКОГО ЗАКАЗНИКА

Досліджено особливості поширення, стану та структури популяцій весняних ефемероїдів Корнинського заказника для подальшого збереження цих рослин у регіоні.

Ключові слова: ефемероїди, Корнинський заказник, популяція, флора.

Вступ. На сучасному етапі охорона природи, в тому числі охорона рослинного світу стала невідкладною вимогою нашого часу. Охорона окремих видів рослин є важливою складовою частиною охорони всього природного середовища.

Період вегетації більшості судинних рослин флори України припадає на кінець весни та літо, тому саме цим рослинам приділяється основна увага дослідників. Найбільш актуальним є вивчення динаміки зміни флори, об'єктивна оцінка стану ареалу популяції рослин, що потребують охорони.

Аналіз останніх досліджень. Ряд дослідників зазначають, що весняна лісова флора взагалі мало аналізується в геоботанічній літературі. І лише в останнє десятиліття весняні ефемероїди стають популярним об'єктом біоморфологічних, екологічних та популяційних досліджень [1; 2]. В. А. Онищенко розробив карти поширення видів весняних ефемероїдів в Україні й оцінив їх ценотичну роль [3].

Методика дослідження Під час польових досліджень проводили популяційні дослідження за методикою, розробленою Т.А. Работновим. Назви рослин у роботі наведені згідно Визначника рослин України та кольорового Атласу рослин. Вивчення весняних ефемероїдів флори Корнинського заказника проводилось протягом 2-х вегетаційних періодів 2015-2016 років. Дослідження розпочали із встановлення переліку видів. Для цього використали маршрутний метод дослідження. Маршрут прокладали таким чином, щоб якнайповніше і об'єктивніше дослідити ранні ефемероїди. Закладали пробні ділянки площею 1 м² території, де досліджування проводили більш детально. Під час маршруту записували всі види ефемероїдів, які зустрічались. При цьому вказували їх рясність і місце розташування, збирали гербарій. Всі виявлені види рослин впорядковували у конспект флори, комплектували по родинам, вказували фітоценотичну приналежність, екологічні умови зростання,

кількість місцезнаходжень.

Біоморфологічний аналіз проводився відповідно до класифікацій К. Раункієра. Для встановлення соціологічної цінності видів аналізували «Світовий Червоний список», «Європейський Червоний список», «Червону книгу України». Життєву форму досліджуваних ефемероїдів визначали за систематикою Раункієра.

Постановка завдання. На сьогодні не можна встановити чітких закономірностей у поширенні видів, оскільки флора області вивчена фрагментарно, а відомості щодо деяких її районів дуже обмежені. Тому ми вважаємо, що необхідно продовжити вивчення флори у Рівненщині для чіткого відображення поширення видів, зокрема весняних ефемероїдів.

Наша робота є актуальною, оскільки спрямована на збір та узагальнення літературних і гербарних відомостей, аналіз результатів власних польових досліджень з вивчення весняних ефемероїдів природної флори Корнинського заказника, які будуть базовими для подальшої розробки рекомендацій щодо оптимізації охорони цих рослин у регіоні. Мета роботи - дослідити особливості поширення, стану та структури популяцій весняних ефемероїдів Корнинського заказника для подальшої розробки рекомендацій щодо підвищення ефективності збереження цих рослин у регіоні. Відповідно до поставленої мети було сформульовано наступні завдання:

1. Дослідити особливості поширення весняних ефемероїдів у межах заказника.
2. Проаналізувати стан та структуру популяцій деяких весняних ефемероїдів природної флори Корнинського заказника.
3. Провести аналіз сучасного стану охорони весняних ефемероїдів Корнинського заказника.
4. Розробити рекомендації щодо підвищення ефективності збереження весняних ефемероїдів у регіоні.

Об'єктом досліджень є процеси, що протікають у популяції ранніх ефемероїдів. Предметом досліджень – стан та видова структура популяції ранніх ефемероїдів.

Результати досліджень. Заказник – територія, виділена з метою збереження, відтворення окремих або кількох компонентів цінних типових та унікальних комплексів на час, необхідний для виконання поставлених перед заказником завдань, та для підтримання загального екологічного балансу. Загальна площа заказників місцевого значення у Рівненській області становить 53 887,3 га. Із них ботанічні займають значну площу – 32 372 га.

Ботанічний заказник місцевого значення «Корнинський» площею 77 га знаходиться на території Здолбунівського лісництва ДП «Рівненський лісгосп». Створений рішенням Рівненського облвиконкому 22.11.1983 р. Розташований на схилах Рівненського лесового плато. Схили плато складені лесоподібними суглинками, які легко розмива-

ються, що обумовило утворення хвилясто-пагорбового рельєфу. Ділянка характеризується різномірним складом дерев (дуб, береза, сосна, граб, осика, липа, ясен). У ярусі підліску виявлено ліщину, горобину, бруслину бородавчасту та європейську, бузину чорну. Тваринний світ багатий. Тут трапляються кабан, лисиця, заєць, білка, ласка, куниця лісова, їжак, кріт. Птахи – зозуля, сорока, синиця велика, дятел звичайний, сойка, горобець, чиж.

Саме слово «ефемероїд» походить з грецької мови і означає «однорічний вид», що відноситься до короткого вегетативного періоду цих рослин. Ефемероїди (англ. ephemeroïds) — багаторічні трав'янисті рослини, з коротким весняним циклом розвитку і літнім періодом спокою. Надземні частини цих рослин живуть лише протягом кількох тижнів, а решту року перебувають у стані спокою у вигляді бульб, цибулин чи кореневищ.

Видовий склад ефемероїдів Корнинського заказника досить різноманітний і нараховує 11 видів:

- ✓ Анемона дібровна (*Anemone nemorosa*) – родина Жовтецевих;
- ✓ Анемона жовтецева (*Anemone ranunculoides*) – родина Жовтецевих;
- ✓ Зірочки жовті (*Gagea lutea*) – родина Лілійних;
- ✓ Зубниця бульбиста (*Cardamine bulbifera*) – родина Хрестоцвітих;
- ✓ Медунка темна (*Pulmona raiobscura*) – родина Шорстколистих;
- ✓ Печіночниця звичайна (*Hepatica nobilis*) – родина Жовтецевих;
- ✓ Підбіл звичайний (*Tussilago farfara*) – родина Складноцвітих;
- ✓ Підсніжник білосніжний (*Galanthus nivalis*) – родина Амарилісових;
- ✓ Пролісок дволистий (*Scilla bifolia*) – родина Лілійних;
- ✓ Пшінка весняна (*Ranunculus ficaria*) – родина Жовтецевих;
- ✓ Ряст бульбистий (*Corydalis solida*) – родина Руткових.

В результаті наших досліджень був складений перелік видів ранніх ефемероїдів, встановлено місця знаходження, екоотоп та рясність (табл. 1).

Таблиця 1

Перелік видів ранніх ефемероїдів

Родина	Вид	Екоотоп	Рясність
Амарилісові	Підсніжник звичайний	Галявина, ліс, пасовище	Рясно
Жовтецеві	Пшінка весняна	Ліс, узлісся, пасовище	Дуже рясно
	Анемона дібровна	Галявина, ліс	Рясно
	Анемона жовтецева	Галявина, ліс, узлісся	Рясно
	Печіночниця звичайна	Біля дороги, узлісся	Поодинокі

продовження табл. 1

Лілійні	Зірочки жовті	Ліс, узлісся, біля дороги	Дуже рясно
	Пролісок дволистий	Галявина, ліс	Рясно
Руткові	Ряст бульбистий	Біля дороги, узлісся, ліс	Дуже рясно
Складноцвіті	Підбіл звичайний	Біля дороги, галявина, узлісся, пасовище	Рясно
Хрестоцвіті	Зубниця бульбиста	Біля дороги, ліс, узлісся	Поодинокі
Шорстколисті	Медунка темна	Галявина	Поодинокі

Найбагатшою за видовим складом є родина Жовтецевих, яка становить 37% всього видового складу.

Діаграму видової структури весняних ефемероїдів флори Корнинського заказника подано на рисунку.

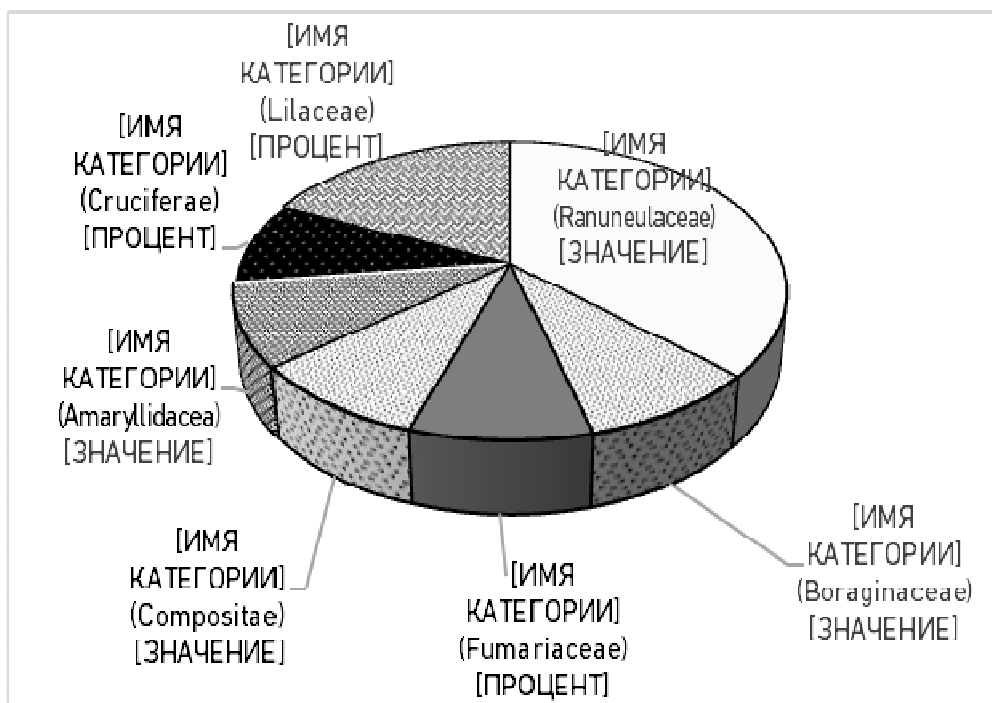

Рисунок. Діаграма видової структури весняних ефемероїдів Корнинського заказника

Було досліджено біоекологічні особливості ранніх ефемероїдів – 8 видів володіють лікарськими властивостями (Медунка темна, Зірочки жовті, Пролісок дволистий, Анемона дібровна та жовтецева, Печіночниця звичайна, Підбіл звичайний), 3 види використовують у харчовій промисловості, зокрема до весняних салатів (Медунка темна, Зірочки жовті, Пшінка весняна), 5 видів – Медунка темна, Зірочки жовті, Пролісок дволистий, Пшінка весняна, Підбіл звичайний хороші медоноси і 4 види є отруйними – Пшінка весняна(в період цвітіння), Анемона дібровна, Анемона жовтецева, Ряст бульбастий (табл. 2).

Життєва форма у досліджуваних ефемероїдів за систематикою Раункієра – криптофіти та гемікриптофіти. Криптофіти – це рослини, надземні органи яких на несприятливий період вегетації відмирають, а їхні бруньки відновлення та верхівки видозмінених пагонів розташовані під землею, у гемікриптофітів основна частина надземних органів відмирає, прикриваючи бруньки відновлення, конуси наростання яких містяться на рівні ґрунту.

Таблица 2

Біоекологічні особливості ранніх ефемероїдів
Корнинського заказника

Вид	Лікарські	Харчові	Медоносні	Отруйні	Декоративні
Медунка темна	+	+	+		
Зірочки жовті	+	+	+		
Пролісок дволистий	+		+		+
Пшінка весняна	+	+	+	+ (в період цвітіння)	+
Анемона дібровна	+			+	+
Анемона жовтецева	+			+	
Печіночниця звичайна	+				+
Ряст бульбистий				+	+
Підсніжник звичайний					+
Підбіл звичайний	+		+		
Зубниця бульбиста					+

Висновки. Флора весняних ефемероїдів Корнинського заказника є досить багатую і різноманітною, тут виявлено 11 видів вищих квіткових рослин. У еколого-ценотичному спектрі переважають види, які належать до родини Жовтецевих (представлено 4 видами ранніх ефемероїдів).

роїдів). На досліджуваній території серед виявлених 8 видів застосовують у народній чи науковій медицині. А також один вид – Підсніжник звичайний або Підсніжник білосніжний занесено до Червоної книги України.

Досліджувана територія перебуває під впливом ряду антропогенних факторів: наявність поблизу заказника крейдяного кар'єру ПАТ «Волинь-Цемент», мають місце локальні вирубки лісу, інтенсивний випас худоби. Хоча деякі первоцвіти досить поширені, але загалом вони є рідкісними, більшість видів знаходиться на межі зникнення. Рідкісний вид – Пісніжник білосніжний. Він занесений до Червоної книги України. Збір та торгівля такими видами заборонені. В місцях найбільшого відвідування населенням рекомендується встановлення інформаційних щитів, інформаційно-охоронних знаків, а по межах заказника – межових знаків.

В цілому по території України кількість первоцвітів значно скоротилась останніми роками. Тому вони потребують захисту. І важливим фактором збереження досліджуваних видів є заповідання територій.

1. Андриенко Т. Л. Растительный мир Украинского Полесья в аспекте его охраны / Андриенко Т. Л., Шеляг-Сосонко Ю. Р. – К. : Наук. думка, 1983. – 216 с. **2.** Шеляг-Сосонко Ю. Р. Ліси формації дуба звичайного на території України та їх еволюція / Шеляг-Сосонко Ю. Р. – К. : Наук. думка, 1974. – 240 с. **3.** Онищенко В. А. Закономірності поширення весняних ефемероїдів у широколистяних та хвойно-широколистяних лісах України / Онищенко В. А. // Укр. ботан. журнал. 2007. – Т. 64. – № 6. – С. 806–824. **4.** Андрієнко Т. Л. Офіційні переліки регіонально рідкісних рослин адміністративних територій України (довідкове видання) / Андрієнко Т. Л., Перегрим М. М. – К. : Альтерпрес, 2012. – 148 с. **5.** Дідух Я. П. Геоботанічне районування України та суміжних територій / Дідух Я. П., Шеляг-Сосонко Ю. Р. // Укр. бот. журн. – 2003. – Т. LX., № 1. – С. 6–17. **6.** Уранов А. А. Классификация и основные черты развития популяций многолетних растений / Уранов А. А., Смирнова О. В. // Бюл. МОИП. Отд. Биологии. – 2009. – Вып. 74., № 1. – С. 119–134. **7.** Фіторізноманіття заповідників і національних природних парків України. Ч. 2. Національні природні парки / колектив авторів за ред. В. А. Онищенка і Т. А. Андрієнко. – Київ : Фітосоціоцентр, 2012. – 580 с. **8.** Природно-заповідний фонд Рівненської області / за ред. Ю. М. Грищенка – Рівне : Волинські обереги, 2008. – 216 с. **9.** Мусієнко М. М. Екологія рослин: Підручник / Мусієнко М. М. – К. : Либідь, 2006. – 432 с. **10.** Морозюк С. С. Трав'янисті рослини / Морозюк С. С., Протопопова В. В. – К. : «Радянська школа», 1986. – 160 с.

Рецензент: к.с.-г.н., професор Прищепа А. М. (НУВГП)

Borshchevska I. M., Candidate of Agricultural Sciences, Associate Professor, Peshko M. Y., Senior Student (National University of Water and Environmental Engineering, Rivne)

POPULATION STATUS AND CONSERVATION OF SPRING EPHEMEROIDS IN THE FLORA OF THE KORNYN RESERVE

The features of the distribution, status and population structure of spring ephemeroids Kornyn reserve for future preservation of the plants in the region.

Keywords: ephemeroids, Kornyn reserve, population, flora.

Борщевская И. М., к.с.-х.н., доцент, Пешко М. Ю., студент (Национальный университет водного хозяйства и природопользования, г. Ровно)

СОСТОЯНИЕ ПОПУЛЯЦИЙ И ОХРАНА ВЕСЕННИХ ЭФЕМЕРОИДОВ ФЛОРЫ КОРНИНСКОГО ЗАКАЗНИКА

Исследованы особенности распространения, состояния и структуры популяций весенних эфемероидов Корнинского заказника для дальнейшего сохранения этих растений в регионе.

Ключевые слова: эфемероиды, Корнинский заказник, популяция, флора.
